

ФУНКЦІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ВЖИВАННЯ ЮРИДИЧНИХ ТЕРМІНІВ У ТЕКСТАХ ГАЗЕТНО- ПУБЛІЦИСТИЧНОГО СТИЛЮ (НА МАТЕРІАЛІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ)

Вживання термінів не обмежується спеціальними текстами і вони не менш широко вживаються в неспеціальному середовищі. У статті розглядаються функціональні особливості англійських юридичних термінів у газетно-публіцистичному стилі, використання яких зумовлене прагненням достовірності та потребою реального відображення дійсності. Розкриття змісту термінів у публіцистиці залежить від авторського задуму, рівня його правових знань і відрізняється від дефініцій джерел права і від логічних визначень лексикографічної літератури. Проаналізовано способи виділення галузевих термінів та способи тлумачення понять, позначених юридичними термінами.

Terms are widely used not only in special texts but in non-special environment as well. The article deals with the functional peculiarities of English law terms in the newspaper publicistic style. The usage of the terms is based on the intention of trustworthiness and the necessity of true picturing of reality. The revealing of the terms' content in publicistic journalism depends on author's intention, level of his legal knowledge and differs from definitions of law sources. The ways of branch terms' singling out are shown and the ways of interpreting of notions given by law terms are analyzed in the article.

Функціонально-стилістичний напрям термінознавства вивчає вживання термінів у спеціальному мовленні, тобто в умовах специфічної професійної комунікації [14, 130]. Одним із засадничих принципів цього напрямку термінознавства є твердження про те, що термінологія існує в двох сферах: фіксації, де терміни представлені в ідеальних умовах замкнутої системи (в спеціальних словниках тощо), і функціонування, де термінологія реалізується в оточенні інших слів, власне функціонує (це відбувається в спеціальній літературі: статтях, монографіях тощо) [3, 15]. В той час, як наука про фахові мови має на меті дослідження власне мови певної сфери науки і техніки, предметом дослідження термінознавства є не мова як така, а

саме термін як єдність поняття і назви [5, 203]. Порівняно більша значимість сфери функціонування термінів зумовлена тим, що усі властивості і ознаки терміна проявляються тільки при його реальному вживанні в спеціальних текстах чи усних формах професійного спілкування. “Як не можна вивчати загальнолітературну мову ... лише за словниками, так само не можна вивчати термінологію, представлену одним лексикографічним жанром” [4, 43].

Оскільки побутування термінів не обмежується спеціальними текстами первинної сфери функціонування і терміни вживаються в неспеціальному середовищі, наприклад, у публіцистиці та художній літературі, сфери їх функціонування поділяються на первинну і

вторинну [6, 82]. Термінознавство в області побутування термінів виокремлює сферу фіксації та сферу функціонування, друга поділяється на первинну і вторинну.

У сучасній лінгвістичній літературі тексти поділяються за різними параметрами: за професійною приналежністю (спеціальні і неспеціальні); за способом реалізації в них термінів (такі, що належать до сфери фіксації і сфери функціонування, при цьому друга буває первинною і вторинною); за типом комунікації (професійно-ділова і масова); за метою функціонування – повідомлення чи вплив (офіційно-документальний і науковий vs. газетно-публіцистичний і художньо-белетристичний) тощо. Перелічені класифікації текстів цілком релевантні для мовленнєвих творів, у яких функціонує англійська юридична термінологія, однак цей перелік не є вичерпним стосовно усіх представлених в лінгвістичній літературі способів диференціації юридичних спеціальних текстів.

Згідно з класифікацією основних напрямів термінознавства В.А. Татарінова, вивченням функціонування термінів у спеціальному мовленні займається функціонально-стилістичний напрям, тоді як вживання термінів у публіцистичному стилі і художній літературі є предметом вивчення філологічного термінознавства [12, 20-21]. За С.В. Гриньовим, сучасні функції термінів у різних текстах і ситуаціях професійного спілкування та підготовки спеціалістів, а також особливості вживання термінів у художніх текстах вивчає функціональне термінознавство [2, 214]. Вважаємо, що назва “функціонально-стилістичне термінознавство” є більш відповідною для напрямку, який вивчає функціонування термінів у різних функціональних стилях мови.

Загальноновизнано, що “функціональна природа терміна проявляється не лише в тому, що будь-яка лексична одиниця будь-якого різновиду мови, що вживається на позначення науково-технічного поняття, є терміном, а й у тому, що будь-яка термінологічна лексична одиниця, потрапивши в незвичний контекст і втративши зв'язок з відповідною системою науково-технічних чи спеціальних понять, перестає бути терміном” [11, 33]. Як наслідок, відбувається процес детермінологізації, або деспеціалізації, який проявляється у здатності термінів “поєднуватися із загальноновживаними словами в синтаксичному оточенні нетермінологічного контексту” [8, 97-98].

Терміни, потрапляючи в неспеціальне мовне середовище, наприклад, у художньо-белетристичний стиль, виконують цілу низку функцій, зокрема, функцію безпосереднього зображення дійсності, опису робочої атмосфери [13, 173], беруть участь у мовних імітаціях ділового документа, вживаються в складі авторської мови

і професійного мовлення персонажів [7, 119-120]. На думку М.В. Антонової, в художній літературі терміни виконують функцію “тематичного маркера” [1, 59], у стандартах і словниках – функцію “лексико-семантичного еталона”, в текстах наукових статей і доповідей вони слугують “інструментом теоретичних досліджень”, а в науково-популярній літературі терміни реалізують “функцію поширення наукової інформації”. Очевидно, що така класифікаційна сітка не є всеохоплюючою, оскільки, зокрема, нез'ясованим залишається місце публіцистичного стилю. Відповідно незрозуміло, які ж функції виконують терміни в публіцистичному тексті як орієнтованому водночас на функції впливу і повідомлення.

Вважається, що газетно-публіцистичний стиль виконує функції впливу і повідомлення (інформування). Журналіст повідомляє факти і дає їм оцінку, переконуючи читача у правильності своєї точки зору. Відповідно, залежно від змісту-наміру автор статті обирає найбільш доцільні для виконання поставленого завдання мовні одиниці, в тому числі й терміни. Дослідження функціонування термінологічних одиниць у газетно-публіцистичному стилі англійської мови є конкретним завданням термінознавства.

Включення термінів у журнальний текст є нагальною потребою і зумовлене прагненням достовірності, об'єктивного відображення реальності. Водночас терміни є елементом чужого стилю, і щоб це підкреслити, журналісти періодично вдаються до їх графічного виділення в тексті (лапки, дужки тощо). Лапки є найбільш поширеним способом графічного виділення галузевих термінів, не відомих пересічним носіям мови: *proclaimed a “partial vindication”, charging them with “gross negligence”, on charges of “culpable homicide through negligence”, to exercise “judicial restraint”*, і слугують ознакою впливу чужого стилю на вживання термінів.

Найчастіше терміни виділяють при цитуванні джерел права. *But Judge Andersen agreed with an American Civil Liberties Union complaint that warrantless searches of individual apartments violated the Fourth Amendment to the Constitution, which forbids “unreasonable searches and seizures”*. У лапки беруть також терміни з промов юристів; *For the past five years, the big sugar companies and vegetable growers of central Florida have fought the cleanup plan at every turn, filing about three dozen suits, appeals and challenges. (Browner used to refer to these actions as the “suit du jour”)*. Графічно виділяють терміни, частково вжиті у переносному значенні: *The pivotal evidence was the same in both cases: results from a new forensic test, known as DNA, or genetic, “fingerprinting”, which can specifically match a suspect to genetic material in blood, hair or semen left at the scene of a crime*. Крім того, спостерігається свідоме виокремлення термінів

за допомогою спеціальних ввідних лексем, наприклад, означення *so-called* (*the so-called marriage penalty, the so-called zero-bracket amount*). Перелічені способи виділення виконують деяке стилістичне навантаження: показати приналежність терміна до іншого стилю, якимось чином виокремити його.

Окрім графічного виділення в статтях журналу, зміст термінів часто розкривається через перифрази загальноживаними словами; *The other part of the law refers to a “hostile working environment”, and it is here that the debates get most heated. The phrase covers any unwelcome sexual behavior that makes it hard for a worker to do her job or that creates a hostile or offensive environment.* Супроводження термінів внутрішньомовним перекладом для досягнення зрозумілості викладу є наслідком впливу неспеціального середовища.

Наскільки можна судити з матеріалів дослідження, вплив публіцистичного стилю, який проявляється в спеціальних поясненнях і авторських коментарях, поширюється, по-перше, на складні для розуміння, але життєво важливі терміни, наприклад, з області податкового права: *The present tax credit of as much as \$4, 800 enjoyed by parents who pay for care of their children or elderly dependents while the wage earners work would be changed to a deduction. That makes the provision much less generous, since a credit is a straight subtraction from tax due while a deduction is only a reduction in taxable income.*

По-друге, коментуються вузькоспеціальні терміни, наприклад: *Extradition, the transfer of an accused person from one nation to another to face criminal charges, has always been based on voluntary agreements, which can contain explicit exceptions.*

По-третє, терміноніми також нерідко становлять труднощі для недосвідченого читача, тому їх введення в текст супроводжується тлумаченням значення: *Miranda warning, as the list of right is called.* Дефініціями звичайно доповнюються нові спеціальні одиниці (терміни або терміноіди): *The job may have been an “insurance theft”, where the criminals hope to make their money by bargaining with the museum’s insurance company for a cash fraction of the value. That might sound hopeful, except that there is no insurance company to bargain with. The Gardner Museum – like many other U.S. museums – carries damage insurance but no theft coverage on its collection.*

До інших способів тлумачення термінології належать екземпліфікація терміна шляхом перелічування прикладів: *on six counts of misdemeanor drug offenses (cocaine possession, conspiracy to possess cocaine; супроводження терміна його гіперонімом, наприклад, self-defense (самозахист) -justification (виправдальна обставина, одним з видів якої є самозахист); порівняння двох гіпонімів, наприклад, circumstantial evidence –*

direct evidence, заміна метафорично утвореного терміна його мотивованим синонімом (*kangaroo court – board meeting*) та ін. Також слід зазначити, що іноді розкривається не власне правове поняття, а просто перекладається англійською мовою поширене у спеціальному мовленні іншомовне слово, наприклад, латинський вислів *per se* – “*on one’s own behalf*”. Наведені приклади свідчать про те, що розкриття змісту термінів у публіцистиці є похідним від задуму автора, рівня його правових знань і відрізняється від дефініцій, які наводяться у джерелах права, а також від логічних визначень, які пропонуються в лексикографічній літературі. Усі виявлені нами способи тлумачення, опису понять, позначених юридичними термінами, мають спільну мету – максимально доступно і точно донести зміст до неспеціаліста.

Через це, говорячи про законодавчі акти, журналісти уникають вживання їхніх назв, а просто описують їхнє функціональне призначення за допомогою мотивованих словосполучень з юридичними термінами, наприклад: *no-fault divorce / living-will /property tax / tax liquor / equitable-distribution divorce / minimum-sentencing / child-support / child-welfare / private property / conflict-of-interest / minimum-age-of-purchaser / gun-control / anti-gambling / antitrust / anti-discrimination / antiabortion / rape shield laws.* Недостатньо мотивовані для недосвідченого читача словосполучення, наприклад, “*stalking laws*”, супроводжуються додатковими поясненнями: *Since 1990 at least 28 states have passed “stalking laws” that make it a crime to threaten, follow or harass someone.*

Через відзначену “езотеричність” юридичних термінів для досягнення семантичної прозорості вживаються багатокомпонентні ланцюгові передтерміни – “уподібнення слову”, наприклад, *a breach-of-contract lawsuit, to bring in obstruction-of-justice indictments.* Найчастіше уподібнення слову в спеціальному мовленні, причому тільки в судових рішеннях, трапляється у формі назви певного поняття. З цією ж метою вдаються до цього прийому і деякі журналісти: *But step-by-step manuals are available for do-it-yourself lawyers who are prepared to tackle conveyancing, will-making, divorce-by-post, and the work involved in sorting out an estate.*

Для юридичної термінології характерна велика кількість соціолінгвістично зумовлених утворень, наприклад, *police-court judge, right-wing white judge, all white jury, to cut middle-class taxes*, – які позначають реалії та особливості життя суспільства і базуються на соціальних фактах. Деякі колокації є очевидними прикладами ідеологізації і мають значне метасемантичне навантаження: *swing justice, Christian litigators.*

Крім того, трапляється, що автор, поєднуючи термін із загальноживаними словами, імпліцитно передає аксіологічну та ідеологічну інформацію. Проілюструємо це прикладом: *He is*

indisputably a successful Chicago attorney, with a billable rate of \$220 an hour, dedicated to the system that rewards him. On the other hand, he has made his mark as an author by dramatizing the limits of legalism.

Термін *legalism*, що має значення “законність, прихильність до букви закону” (*legalism – strict adherence to law or prescription esp. to the letter rather than the spirit*), набуває іншого контекстуального значення, якщо ключовим виявляється слово *system*, тобто “жорстка система, яка обмежує свободу особи”. Поєднуючи термін *legalism* з дієсловом *to dramatize* (давати негативну оцінку тому, що відбувається, згущуючи фарби), автор створює новий асоціативний комплекс терміна *legalism* – “система, яка вимагає формального дотримання законів, але не дає реального захисту від несправедливості і не гарантує дотримання прав людини”. Таке тлумачення терміна підтверджує фраза, яка подається в тексті статті відразу після наведеного контексту: *This impression is hardly original; jails are full of people convinced that the legal system has misunderstood them.*

У публіцистиці вплив соціуму проявляється також у появі термінів, які відповідають реаліям інших правових систем, термінів, яких нема в офіційно-документальному стилі англійської мови, наприклад, *agricultural property, industrial property, state property, cooperative enterprises, individual employment, propaganda trial, monster Soviet trial*. Термінологічна омонімія співіснує в області суспільних наук з методологічною омонімією, коли одними і тими ж мовними знаками позначаються не просто різні правові поняття, а навіть різні правові системи. Прикладом може служити лексема *legality*, яка супроводжується в дужках транслітерацією *zakonnost*. Автори свідомо наводять російський оригінал терміна, підкреслюючи цим різницю у смисловому наповненні цих одиниць. Аналогічним є приклад транслітерації терміна *troika*: *a troika (a three-men kangaroo court common during the purges of the Stalinist terror)*.

Наведемо ще один приклад: *Law is Law. “The posture of the law on any given day may be bad”, said another Justice official, “but law is law. Faubus had a right to have those National Guard troops around the school until a court ruled otherwise. You can’t go into a community where everybody is against you and force integration because you want it. But if law and order are on your side, the community will end up on your side. There is a native tendency among Americans to be law-abiding”.*

Цей контекст є не лише ілюстрацією застосування риторичних прийомів повторення і протиставлення для досягнення експресивності викладу, – тут проявляється ще одна стильова ознака публіцистичного тексту, яка безпосередньо впливає на функціонування в ньому термінів. Йдеться про інтимізацію розповіді, яка,

за словами А.Л. Назаренко, “проявляється насамперед у створенні ефекту присутності реального співрозмовника, в імітації живого розмовного спілкування” [9, 30] і досягається завдяки вживанню термінів у сполученнях з особовими і присвійними займенниками, наприклад, *your living will, you pass your legislation*. Як пише А.Л. Назаренко, “прийоми інтимізації слугують зближенню “плану” автора і “плану” читача з метою створення невимушеної атмосфери спілкування, атмосфери “довіри”, в якій оптимально ефективно відбуваються передавання і сприйняття інтелектуальної інформації” [10, 9].

Для цього при викладі правових проблем може також вживатися розмовна лексика: наприклад, у сполученні *attracted a slew of amicus briefs* слово *slew* належить до розмовної лексики, про що свідчить словник Уебстера, а *amicus briefs* є юридичним складеним терміном латинського походження (думка експерта). Іноді юридичні терміни стоять поруч навіть зі сленгом: *Since then you’ve testified in 11 trials that have brought 52 convictions. Why did you squeal?* (“*squeal*” означає “доносити”). Активне вживання термінів створює ефект реальної присутності в залі суду, а засоби інтимізації сприяють виконанню жанрової настанови тексту – переконати читача в правдивості тієї чи іншої точки зору на правове явище, що обговорюється.

Цей аспект вивчення розмовної лексики і сленгу має велике значення і з точки зору термінотворення. Очевидно, що основою для творення більшості термінів є загальноживана лексика, що визначено самою специфікою понять, які вони позначають. Словесне позначення якихось незаконних дій з’являється початково в мові злочинних елементів, потім – працівників правоохоронних органів і лише після цього поступово проникає в загальноживану розмовну лексику. Засоби масової інформації, які найшвидше реагують на мовні зміни, відображають це явище. Як ілюстрацію утвердження терміна зі сленгу можна навести термінологічне сполучення *computer hacking*. Яскравим прикладом впливу текстів газетно-публіцистичного стилю на поповнення спеціальної термінології є поява терміна кримінального права *hate crime*. Наприкінці 80-х років ХХ століття журналісти почали активно вживати цей оказіоналізм, висвітлюючи напади на представників расових і сексуальних меншин. Зміни у правовому житті суспільства і відповідне соціальне замовлення призвели до того, що саме ця назва була затверджена у 1990 р. у законодавчому акті *Hate Crimes Statistics Act*.

Отже, вживання юридичної термінології в проблемних статтях зумовлене такими екстралінгвістичними факторами, як цільова спрямованість комунікації, її понятійний зміст і рівень правових знань учасників комунікації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антонова М.В. Функциональный статус терминов в различных сферах его употребления // Термины в научной и учебной литературе: Межвуз. сб. Горьк. ун-т. – Горький, 1989. – С. 54-61.
2. Гринев С.В. Введение в терминоведение. – М.: Московский Лицей, 1993. – 309 с.
3. Даниленко В.П. Русская терминология. Опыт лингвистического описания. – М.: Наука, 1977. – 246 с.
4. Даниленко В.П. Лексико-семантические и грамматические особенности слов-терминов // Исследования по русской терминологии. – М.: Наука, 1971. – 231 с.
5. Кияк Т.Р. Фахові мови та проблеми термінознавства // Нова філологія. Збірник наукових праць. – Запоріжжя: ЗНУ, 2007. – С. 203-208.
6. Лейчик В.М. Особенности функционирования терминов в тексте // Филологические науки. – 1990. – № 3. – С. 80-87.
7. Михайловская Н.Г. О формировании и функционировании юридической лексики // Терминология и культура речи. – М.: Наука, 1981. – С. 110-122.
8. Мостовой Н.И. Детерминологизация в современном английском языке: Дисс. ... канд. филол. наук. – Киев, 1970. – 254 с.
9. Назаренко А.Л. Научно-популярная литература как объект функциональной стилистики и лингводидактики: Автореф. дисс. ... д-ра филол. наук. – М., 2000. – 49 с.
10. Назаренко А.Л. Соотношение функций сообщения и воздействия в научно-популярной литературе (на материале английского языка): Автореф. дисс. ... канд. филол. наук. – М., 1985. – 13 с.
11. Пиотровский Р.Г., Рахубо Н.П., Хажинская М.С. Системное исследование лексики научного текста. – Кишинев, 1981.
12. Татарinov В.А. Исторические и теоретические основания терминоведения как отрасли отечественного языкознания. Дисс. ... докт. филол. наук. – М., 1996. – 403 с.
13. Fluck H.R. Fachsprachen. Einführung und Bibliographic Munchen., 1980. – 241 s.
14. Hoffman L. Vom Fachvort zum Fachtext: Beitr. Zur Angewandten Linguistik, Tübingen: Narr, 1988. – 265 s.